

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

היחודיות של מצות הביכורים

לפרשת כי-תבוא (על פי שיעור של הרב אלחנן סמט)

אֱלֹהֵי הַגְּדֹתֵי הַיּוֹם לֵה' אֱלֹקֶיךָ כִּי-בֵאתִי אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְתָּיִנוּ לֵתֶת לָנוּ. ד. וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטָּנָא מִיָּדְךָ וְהִנִּיחוּ לְפָנָי מִזֶּבַח ה' אֱלֹקֶיךָ. ה. וְעִנִּיתָ וְאָמַרְתָּ לְפָנָי ה' אֱלֹקֶיךָ אֲרָמִי אֲבָד אָבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיִם וַיְגַדְלֵנִי שָׁם בְּמִתֵּי מֵעַט וַיְהִי-שָׁם לְגֹוֵי גְדוֹל עֲצוֹם וְרַב. ו. וַיִּרְעוּ אֶתְנוּ הַמִּצְרִים וַיַּעֲנוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה. ז. וְנִצַּעַק אֶל-ה' אֱלֹקֵי אֲבֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע ה' אֶת-קִלְנוּ וַיִּרָא אֶת-עַנְיֵנוּ וְאֶת-עֲמַלְנוּ וְאֶת-לַחֲצֵנוּ. ח. וַיּוֹצֵאֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֹרֶעַ נְטוּיָה וּבְמֶרְא גְדֹל וּבְאֵתוֹת וּבְמִפְתִּיּוֹת. ט. וַיִּבְאֵנוּ אֶל-הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֵּן-לָנוּ אֶת-הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲרֶץ זֵבֶת חֶלֶב וְדָבָשׁ. י. וְעַתָּה הִנֵּה הַבֵּאתִי אֶת-רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר-נָתַתָּה לִּי ה' וְהִנְחֹתוּ לְפָנָי ה' אֱלֹקֶיךָ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לְפָנָי ה' אֱלֹקֶיךָ. יא. וְשָׂמַחְתָּ בְּכָל-הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן-לָךְ ה' אֱלֹקֶיךָ וּלְבִיתְךָ אֶתָּה וְהַלְוִי וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ.

10. החינוך למצוות הביכורים (משפטים מצווה צא):

"משורשי המצווה... נזכור ונדע כי מאתו ברוך הוא יגיעו לנו כל הברכות בעולם, על כן נצטוונו להביא למשרתי ביתו ראשית הפרי המתבשל באילנות. ומתוך הזכירה... נהיה ראויין לברכה ויתברכו פרותינו."

11. בעל העקדה, פרשת כי-תבוא שער תשעים ושמונה:
"כי באמת הבאת הביכורים וכל מנחות ראשית המובאות יורו על אדנות של הא-להות... ולזה בחר בראשית דגן תירוש ויצהר, ראשית עריסה, ראשית פטר רחם באדם ובבהמה, ראשית ביכורי האדמה."

12. הרמב"ם במורה הנבוכים (חלק ג פרק לט):
"התרומה והחלה והביכורים וראשית הגז - ניתנו כל הראשיות לה' כדי להשריש מידת הנדיבות ותמעט התאוותנות באכילה וברכישה."

13. משנה אחרונה במסכת שקלים:
"הביכורים אין נוהגים אלא בפני הבית."

1. שמות כ"ג, יט, ושמות ל"ד, כו:

"ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' א-להיך"

2. ויקרא ב', יא-יב:

"כל שאר וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה'. קרבן ראשית תקריבו אתם לה', ואל המזבח לא יעלו לריח ניחח"

3. רש"י על 'קרבן ראשית':

מה יש לך להביא מן השאור ומן הדבש? 'קרבן ראשית' - שתי הלחם של עצרת הבאים מן השאור... וביכורים מן הדבש, כמו ביכורי תאנים ותמרים.

4. במדבר י"ח, יג:

בכורי כל אשר בארצם אשר יביאו לה' - לך יהיה, כל טהור בביתך יאכלנו.

5. דברים י"ב, ו:

והבאתם שמה עלתיכם וזבחיכם ואת מעשרתיכם ואת תרומת ידכם...

6. רש"י על פי הספרי:

תרומת ידכם - אלו הביכורים, שנאמר בהם (כ"ו, ד) 'ולקח הכהן הטנא מידך...'

7. דברים י"ב, יא:

"והיה המקום אשר יבחר ה' א-להיכם בו לשכן שמו שם, שמה תביאו את כל אשר אנכי מצוה אתכם, עולתיכם וזבחיכם מעשרתיכם ותרומת ידכם..."

8. דברים י"ב, יז-יח:

"לא תוכל לאכל בשעריך... ותרומת ידך. כי אם לפני ה' א-להיך תאכלנו במקום אשר יבחר ה'..."

9. דברים כ"ו, א-יא:

א וְהָיָה כִּי-תִבּוֹא אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה וַיִּרְשָׁתָהּ וַיִּשְׁבַּתָּ בָּהּ. ב. וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל-פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תִּבְיֵא מֵאֲרָצְךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נָתַן לָךְ וְשָׂמַח בְּטָנָא וְהִלַּכְתָּ אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹקֶיךָ לְשֹׁכֵן שְׁמוֹ שָׁם. ג. וּבֵאתָ אֶל-הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּיָמֵינוּ הֵהָם וְאָמַרְתָּ

יותר, אל יאמר האיש המביא את הביכורים למשל: 'באתי אל הארץ', אלא: 'באתי אל הארץ'. כאן ממוזגים השניים שהכתוב פונה אליהם, העם והיחיד. 'באתי אל הארץ' משמעותו הראשונה אני, עם ישראל, באתי אל הארץ. הדובר מזדהה עם ישראל ומדבר בשמו. פניית המצווה לישראל 'כי תבוא אל הארץ' מקביל לה המאמר 'באתי אל הארץ': גם בן דור מאוחר מדבר בשם אותו דור שבא לפניו לכנען, וממילא בשם כל העם כולו לכל דורותיו שבא לכנען בגוף אותו הדור.

אבל בזה לא נתמצתה עדיין כל שפעת ה'אני' הזה. הרי האיש אינו אומר סתם 'באתי אל הארץ', אלא הוא אומר שהוא 'מגיד' לא-לוהים שבא אל הארץ. אין במשמעו של דבר זה אלא: אני מעיד עליי כאיש שבא אל הארץ. בכל שנה כשהוא מביא את ביכורי אדמתו, הוא מעיד מחדש על עצמו כאיש שבא אל הארץ. אילו היה מדבר רק בשם העם, לא היה צריך ל'הגיד'. את זה הוא עושה משום שעליו לומר: לא ישראל בלבד, אלא גם האיש העומד בזה בא אל הארץ. אני היחיד מרגיש את עצמי ומעיד על עצמי כאיש שבא אל הארץ, ומדי פעם בפעם, כשמביא אני מראשית פרייה, מכיר אני דבר זה מחדש ומכריז על זה מחדש... כל איכר בכל דור מישראל מודה לא-לוהים כשהוא מביא את ביכוריו על הארץ שהוא הביא אותו לתוכה...

ה'הבאה' הזאת של הביכורים ו'ההבאה' היא אל הארץ ניתנות בתפילה עצמה בהקבלה מוטעמת (ט-י): 'ויבאנו אל המקום הזה... ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה...'. המובע כאן הוא ההדדיות בין א-לוהים לבני עמו. הובאתי על ידו אל ארץ פורייה זו, אומר האיכר, ועתה אני מביא לו מפרייה. דבר זה יש בו יותר מתודה בלבד. כל הארץ מסורה לעם מיד הא-לוהים; גם היבול שהאדם המובא (- לארץ) מוציא אותו מן האדמה, בא מברכת א-לוהים ופעולותיו; אי אפשר ליתן לו משהו מזה; אבל אפשר להביא לו משהו, מבחר הראשית לסמל ולקידוש.

בשלוש הפעמים הראשונות ובשלוש האחרונות מכוונת המילה למתנת א-לוהים לישראל, ואילו בין אלה לאלה נמצא נת'ן מוזר, ודאי לא כדי להשלים את מספר השבע בלבד, אלא קודם כול כדי להמחיש ביותר את הרקע השלילי שמאחורי הנתנה הא-לוהית; המצרים הם ש'נתנו עלינו עבודה קשה'. מסוג זה היא ה'נתנה' ההיסטורית של עולם הגויים לישראל. נתנת א-לוהים משחררת אותו ממנה.

ומתנתו הגדולה של א-לוהים לישראל היא הארץ; דבר זה נחרת במוחנו בחזרה מחומשת. לבסוף (בפסוק יא) מתנסח הדבר בצורה יותר כללית כדי שלא להניח מקום לטעות: 'כל הטוב', ובכן לא הארץ בלבד, אלא גם יבולה השנתי בא במתנה מידי א-לוהים.

14. בספרי לפרשתנו:

"והניחו לפני מזבח ה' א-להיך - כל זמן שיש לך מזבח יש לך ביכורים, וכל זמן שאין לך מזבח - אין לך ביכורים"

15. הרמב"ם הלכות ביכורים פ"ב ה"א:

"ואינם נוהגים אלא בפני הבית ובארץ ישראל בלבד, שנאמר: 'ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' א-להיך'..."

16. בבבלי מנחות פד ע"ב:

"רבן גמליאל בר רבי אומר: נאמר כאן (- בביכורים) 'ארץ' (- בפסוק ב' אשר תביא מארצך') ונאמר להלן (דברים ח', ה) 'ארץ' (- חטה ושערה...): מה להלן - שבח ארץ (- שבעת המינים), אף כאן - שבח ארץ."

17. משנה ביכורים פ"א מ"ג:

"אין מביאין ביכורים... לא מתמרים שבהרים, ולא מפרות שבעמקים, לא מזיתי שמן שאינן מן המובחר"

18. הרמב"ם הלכות ביכורים פ"ב ה"ג:

"ואם הביא שלא מן המובחר... לא נתקדשו."

19. משנה ביכורים פ"א מ"ב:

"מאיזה טעם אינו מביא? משום שנאמר 'ראשית בכורי אדמתך' - עד שיהיו כל הגידולין מאדמתך."

20. מ' בובר במאמרו "ביכורים" (בין עם לארצו עמ' 15-7; דרכו של מקרא עמ' 82-87):

מתנות לאלים מראשית הקציר ידועות לנו מכל הארצות... וגם תפילות נמסרות לנו משלבים שונים של ההתפתחות, תפילות שבהן מתבטאות כוונות ההקרבה. מודים לאלים על ברכת האדמה... מבקשים מהם לשוב להפרות את האדמה. אבל בין כל התפילות מסוג זה הידועות לי בעולם אין אלא אחת, שבמקום כל הדברים האלה מהלל המתפלל את א-לוהיו על שנתן לו ארץ.

הפתיחה כבר מורה על זה: 'והיה כי תבוא אל הארץ אשר ה' א-להיך נתן לך נחלה וירשתה וישבת בה...'. אין למצוא נוסח זה אלא עוד פעם אחת: בפסוק שבו מדובר על שימת מלך ('יז, יד). אך בעוד ששם פונה המצווה לעם בכללותו במילה 'אתה', הרי כאן דבר זה אינו בא אלא בתחילה, היינו בפסוק הנזכר, ואילו שאר מילות הפנייה של המשפט 'ולקחת... ושמת... והלכת... ובאת... ואמרת... וענית ואמרת...' גלוי לעין שאינן ערוכות עוד לכלל העם אלא ליחיד, לכל בעל נחלה בכל דורות ישראל. ההנחה (- תנאי המצווה) היא קיבוצית, ואילו החובה היא אישית. ועוד: ההנחה היא חד-פעמית - היסטורית, ואילו החובה חוזרת שנה שנה. אולם יחס כפול זה של ה'אתה' אינו בחינת טפל. על כך מעידות המילים הראשונות שעל בעל הנחלה לאמרן לכוהן (ג): 'הגדתי היום לה' א-להיך כי באתי אל הארץ אשר נשבע ה' לאבתינו לתת לנו'. עוד בעתים המאוחרות

21. הגדה של פסח:

"וירד מצרימה - אנוס על פי הדיבור".
 ונצעק את ה' א-להי אבותינו - כמה שנאמר (שמות ב', כג) 'ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים, ויאנחו בני ישראל מן העבדה ויזעקו, ותעל שועתם אל הא-להים מן העבדה'
 "וישמע ה' את קלנו וירא את ענינו...": כמה שנאמר (שמות ב', כד) 'וישמע א-להים את נאקתם'...
 'וירא את ענינו' - ...כמה שנאמר (שמות ב' כה) 'וירא א-להים את בני ישראל וידע א-להים'

22. פסחים פ"י מ"ד:

"ודורש מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה כולה"
 אנו מקדימים לדרשת הפסוקים הללו את הדברים הבאים: ברוך שומר הבטחתו לישראל, ברוך הוא. שהקב"ה חישב את הקץ לעשות כמה שאמר לאברהם אבינו בברית בין הבתרים, שנאמר (בראשית ט"ו, יג) 'ויאמר לאברהם: ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם, ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה. וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי, ואחרי כן יצאו ברכש גדול... [ודור רביעי ישובו הנה]'.
 רביעי ישובו הנה].